

Det måske egnede samfund

Man fortæller os, at det enkelte menneskes robusthed dannes i mødet med udfordringer og modstand. Det passer ikke. Man bliver ikke robust alene, men gennem relationer og fællesskaber, som giver styrke og selvværd. Når disse fællesskaber er i opløsning, bliver mennesker sårbare. Robustheden hos et samfunds borgere er en direkte afspejling af samfundets evne til at fremdyrke stærke, positive og udviklende fællesskaber. I dette samfund er de under nedbrydning.

Af Karen Lumholt, Else Marie Bech, Stig Skov Mortensen, Preben Melander, Bjarke Friis og Jonas Norgaard Mortensen

Når vi betragter samfundet, som vi har indrettet det de seneste årtier, og samtidig ser på menneskets fundamentale behov og funktionsmåde, står et paradoks klart: Vi har skabt en dyr velfærdsmodel – men de omstændigheder, der skaber trivsel og udvikling hos mennesker, er ikke i særlig høj grad til stede.

Trods et enormt omkostningsniveau fungerer vores skoler, arbejdspladser, hospitaler, jobcentre og ældrecentre osv. i mange tilfælde sådan, at de ikke fremmer, men nedbryder menneskers relationer, engagement, trivsel og oplevelse af mening. Det sker selv om alle, der arbejder i systemet, ønsker noget andet. Og det sker, selv om vi i dag ved en masse om, hvad det er, der får mennesker til at udvikle sig og trives, og at denne viden er både tilgængelig og dokumenteret. Hvordan kan dette ske?

Flere og flere børn, unge og voksne mistrives. Tallene for mistrivsel, angst, depression og stress vokser især blandt større børn, unge og yngre - og det vil tilsyneladende ikke stoppe. For hvert år bare vokser tallene. Mens vi taler om hvad vi dog skal gøre ved alle disse skrøbelige mennesker (og bruger en masse penge på det), burde vi måske kigge på, hvad det er for en grundlæggende fejl i vores velfærdssystem, der skaber skrøbelige mennesker. Om vores samfund egentlig er egnet til mennesker? Hvad det er for en nøgle til velfærd, vi har smidt væk? Hvor er systemfejlen?

Det er tydeligt for os og for de fleste, der arbejder "på gulvet", at når flere og flere mistrives, er det fordi det, som er vigtigst for mennesker, bliver hårdhændet negligeret i dette samfund.

Menneskets grundlæggende behov er ikke valgfrihed mellem fem forskellige slags mad eller adgang til alle moderne bekvemmeligheder. De grundlæggende behov er nogle ganske andre.

Behov: Empati og omsorg

Hjerne- og stressforskningen og udviklingspsykologerne er enige om, at de mindste børn ikke nødvendigvis har godt af otte timer dagligt i institution med skiftende og stresset personale, men har brug for rolige, nære omsorgsgivere, der med kærlighed og indlevelse tilbyder barnet at gå på opdagelse i verden med fælles opmærksomhed og sprog.

Alligevel har vi et samfund, hvor forældre med småbørn kun i begrænset omfang kan komme til at passe egne børn, når de er syge og ikke tør bede om en arbejdstid, der passer dem, af skræk for at miste job og kolleger - og hvor normeringer og forhold i vuggestuer er så ringe nu, at vi mange steder for længst har overskredet grænsen for, hvad der tjener børnenes hele udvikling som mennesker.

Uden nære og empatiske voksne bliver små børn stressede, føler sig forladte og får sværere ved at klare pres og konflikter. Deres selvværd rammes på et kritisk tidspunkt, hvor hjernen er mest formbar og sårbar. Vi fødes som "halvfabrikata". Vores hjernes udvikling afhænger helt af kvaliteten af vore relationer og nærværet i vores omgivelser. Den første tid sætter sig rent fysisk i vore hjerner som muligheder og begrænsninger, som følger os resten af livet. Dette er rigeligt dokumenteret fra alle sider.

Alligevel har vi et samfund, hvor omsorgen for det helt lille barn, når barselsperioden er slut, er et upåagtet område – set i forhold til hvor afgørende den er både for mennesker og – hvis man laver det helt store regnskab – for samfundsøkonomien på længere sigt.

Behov: Relationer og engagement

Og mønsteret fortsætter i skolen. Nyere forskning fra bl.a. John Hattie, der står bag den mest omfattende uddannelsesundersøgelse i verden, siger entydigt, at lærernes evne til at skabe gode og tillidsfulde relationer er blandt de absolut vigtigste faktorer for, at børn og unge kan lære. Læreren skal ville dem og betyde noget for dem - have passion, engagement og evne til at skabe relationer. Det gælder fra grundskole over ungdomsuddannelser til universitetet. Og det gælder i høj grad de allerede sårbare børn, der starter i skole.

Alligevel sker der det modsatte. Lærerens engagement og frihed til at være personlig, som var hendes drivkraft for at blive lærer, indskrænkes. Lærerens arbejde skal "normaliseres" og opgøres industrielt i en tid, hvor andre i videnssamfundet forlader faste arbejdstider og tilstedeværelsespligt. Lærerne underlægges regler, som udover at demotivere dem, foranlediger dem til at nedtone det personlige engagement og relationer til elever og studerende. Desuden nedbrydes de relationer, som både lærere og ledere arbejder og trives i, af stadige strukturforandringer. Den samme historie kunne fortælles om hospitalerne og mange andre offentlige arbejdspladser. Engagementet er under pres.

Behov: Et arbejde der giver mening

Store europæiske og danske undersøgelser af arbejdsglæde bekræfter år efter år, at den vigtigste faktor for at vi trives på arbejdet er, at arbejdet giver mening – at vi kan se os selv i øjnene og være stolte af vores job. Det gælder på tværs af offentlig og privat sektor. Effektivitet og kreativitet opstår ikke, hvor folks adfærd er detailstyret og kontrolleret, men af tillid, gode relationer og mulighed for personligt engagement. Af samme grund falder produktiviteten i de brancher, hvor topstyringen og detailstyringen er værst.

Alligevel har vi indrettet arbejdsmarkedet efter forældede principper om mål- og topstyring. Et styringssystem, der opererer ud fra, at mennesker skal monitoreres, måles, stilles til ansvar og presses. Resultatet er mindre glæde, mere stress, mere sygdom, større udskiftning - og på mange fronter meget dårligere resultater.

Behov: Et levende nærsamfund

At arbejdet ikke tilrettelægges ud fra menneskers grundlæggende behov for at kunne bidrage og være noget for andre, slider os ned. Vi har et fundamentalt behov for at bidrage til fællesskabet. Derfor truer det også i alvorlig grad vores selvværd ikke at arbejde.

Ældre rammes derfor også dobbelt af ensomhed, når det tynder ud i relationerne efter arbejdslivet. Betydningen for omgivelserne svinder, og når de unge i familien er flyttet til den anden ende af landet efter uddannelse og jobs, bliver tomheden knugende. Ældre har brug for et levende nærsamfund, hvor man bliver genkendt, når man går ud på gaden.

Alligevel tømmes nærsamfundet for de institutioner, som skaber liv og er mødesteder for de ældre og andre borgere, der er uden for arbejdslivet. Rådhus, biblioteker, posthuse, banker og stationer står ubemandede hen, mens de ældre og førtidspensionisterne bliver endnu mere marginaliserede i det affolkede nærsamfund.

Behov: Udvikling gennem fællesskaber

På samme måde er relationerne helt afgørende for psykisk sårbare og syges muligheder for at komme sig. En nyere undersøgelse viser, at et højskoleophold med vægt på sunde relationer giver bedre resultater hos psykisk syge end kontakt med det psykiatriske hospital. Det er langt mere effektivt at understøtte den psykisk syges personlige og sociale udvikling i et godt fællesskab end at symptombehandle.

Alligevel er der i vores psykiatri kun lidt vægt på den syges relationer og de mulige fællesskaber, han kan næres og læges af.

Portugisiske samfundsforsøg viser, at stofmisbrugere opnår hurtigere afvænnning og afkriminaliseres, når de får mulighed for at indgå i fællesskaber og bidrage til samfundet. Alligevel straffer og isolerer vi misbrugere og fastholder dem som marginaliserede.

Inden for uddannelserne ved vi, at de studerende løber sur i deres uddannelse, fordi fællesskabet er for svagt. Praxis og fællesskaber er det, der gør de unge til ansvarlige, selvstændige og handlekraftige personer på arbejdsmarkedet. Alligevel belønner vi hurtige og målrettede studerende, der nedprioriterer praktiske erfaringer, nysgerrigheden og det kreative, som ellers har været den særligt danske vej til dannelse siden Grundtvig og Kold.

Behov: Robuste relationer

Man fortæller os, at det enkelte menneskes robusthed dannes i mødet med udfordringer og modstand. Det passer ikke. Man kan ikke blive robust alene. Robusthed dannes gennem relationer og fællesskaber, som er robuste og giver indre styrke og selvværd. Når disse fællesskaber er i opløsning, bliver mennesker sårbare. Det gælder både børn, unge, voksne og gamle, syge og raske, arbejdende og arbejdsløse. Robustheden, kapaciteten og trivselen hos et samfunds borgere vil altid være en direkte afspejling af dette samfunds evne til at fremdyrke stærke, positive og udviklende fællesskaber.

Vil vi som samfund være robust, skal vi dyrke relationerne i familien, i netværket, på arbejdspladsen og i alle former for fællesskaber i det nære samfund. Vi har vidst det i årtusinder, men har glemt det i den tid, hvor vi er blevet bildt ind, at den enkeltes uafhængighed er vores største behov som mennesker.

I et samfund, hvor løgner om, at vi kan udvikle os alene, trives, vil vi fortsætte med at blive syge, triste, trætte, deprimerede og ensomme. Det er ikke bare synd for mennesker – men også samfundsmæssigt ganske ufornuftigt. Det er ikke mennesket, der skal formes efter systemets behov, men omvendt. Vi må også politisk formulere behovet for, at samfundet understøtter menneskers værdighed og engagement, udvikling og trivsel, gode relationer og stærke fællesskaber.

BOX

Forfatterne til kronikken har startet initiativet #DetErVoresSamfund og kommer fra Tænk tanken Cura, Familiepolitisk Netværk, Tænk tanken Sophia, SACRE (Kunsten som samfundsskaber) og Institut for Relationspsykologi.